

Az anketén több felszólaló kiemelte a szerzőknek az állami szervek sajátosságai és rendszere kimunkálásában elért és a tankönyvben is jelentkező eredményeit. Ebben a vonatkozásban *Toldi Ferenc* hangsúlyozta, hogy a tankönyv államszervezettel foglalkozó részének egyik fő értéke, hogy kiemeli az államszervezeti formáknak az alap- és felépítmény viszonylatába való objektív meghatározottságát, valamint a legalkalmasabb szervezeti formák létrehozására irányuló cselekvés tudatosságát. A kérdést vizsgálva a felszólaló rámutatott, hogy az államszervezet az államhatalom létezési módja, az államhatalom struktúrája, amely lehetővé teszi annak létezését. Az államhatalom és az államszervezet mint felépítményi jelenségek egymással a tartalom és a forma dialektikus egységében állanak, és így a formának ebben a vonatkozásban is aktív szerepe van.

A szerzők az állami szervek fő típusait az alkotmánynak, illetőleg az állami szervek szervezeti és tevékenységbeli sajátosságainak megfelelően határozzák meg. A felszólaló megállapította, hogy az államhatalmi szervek államhatalmi jellegének feltárásában a szerzők elért eredményei az országgyűlés és az államhatalom helyi szervei között meglévő minőségi különbségek további kiemelésével fejleszthetők. A szerzők az államigazgatási szervek rendszere vonatkozásában teljességre törekszenek. Ebben a törekvésben az önállóan gazdálkodó, vállalati formában működő államigazgatási szerveknek nagyobb súlyt kellene kapniuk. *Ágai Dezső* rámutatott, milyen nagy *segítséget jelent* különösen az államjoggal szorosabb kapcsolatban álló, azzal egy jogág-csoportba tartozó *szakjogok művelői számára* a tankönyv megjelenése.

A tankönyv *didaktikai értékeiről* különösen részletesen beszélt *Horváth Zsíkó László*. Kiemelte, hogy a tankönyvben a felsőoktatási reform által felvetett kívánalmak nagymértékben érvényesültek annak ellenére, hogy a tankönyv anyagának kidolgozása idején a reform gondolata nem volt központi kérdés felsőoktatásunkban. Dicsérettel emlékezett meg a tankönyv világos, szabatos, jól érthető nyelvezetéről s tanulását nagyon megkönnyítő tagolásáról.

A hozzászólásokra adott szerzői válasz után *Búza László* akadémikus azzal az általános értékeléssel fejezte be a vitát, hogy az a tankönyv magas színvonalához méltó, elmélyült és elvi szintű volt. A hozzászólások egyöntetűen megállapították, hogy a tankönyv szocialista államjog tudományunk nagy eredménye, amely felé méltán fordul nagy érdeklődéssel kutató és oktató, és amely igen magas szintű felkészülésre ad lehetőséget e stúdiumokat tanulmányozó minden hallgató számára.

FONYÓ ANTAL:

A TULAJDON ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK FOGAMÁNAK EGYES KÉRDÉSEI

I.

Valamely bűncselekmény-kategória fogalmán azoknak az ismérveknek az összességét értjük, amelyek meghatározzák a fogalom alá eső cselekmények társadalomra veszélyességének a jellegét. Ezeket az ismérveket illetően elsősorban azt kell figyelembe venni, hogy a szóban forgó kategóriába eső cselekmények milyen társadalmi viszonyokat sértenek.

Egy és ugyanazon cselekmény azonban szükségképpen különféle viszonyokat is sérthet — a valóságban az ilyen többes tárgysértés gyakori is —, és ilyenkor a cselekmények egyik vagy másik fogalmi kategóriába való besorolása nem ritkán bonyolult feladat, amelynek megoldását számos tényező figyelembe vételével kell megközelíteni.

Döntő súllyal eshetik latba ilyen esetben a megsértett társadalmi viszonyok jelentőségének a különbözősége az állami-társadalmi rend létérdekei szempontjából, valamint az is, hogy ilyen komplex tárgysértés esetén a cselekmény — tipikus előfordulásában — melyik társadalmi viszonyt milyen hatásfokkal érint. Pl. ellenséges szándékú csoportnak a helyi hatalmi szervek működése megbénítására irányuló támadásánál az államigazgatás rendjének a megbontása háttérbe szorul az államhatalmi viszonyok veszélyeztetése folytán. Ugyanígy másodlagos jelentőségű a tulajdoni viszonyok megsértése, illetve a hivatali apparátus működésének a megbontása, ha pl. közhivatalnok hadiérdekű dokumentációs anyagot külföldi hatalom részére való kiszolgáltatás végett eltulajdonít.

Bizonyos társadalomra veszélyes megnyilvánulásokra nézve azonban az említett szempontok szerinti csoportosítás nem lehetséges, és ilyenkor azok a kriminálpolitikai megfontolások kerülnek előtérbe, amelyek a társadalmi termelési viszonyok, illetve a széles tömegek tudata fejlettségéből kiindulva az egyes speciális társadalmi viszonyok védelme, illetve a büntetés nevelő funkciója megfelelőbb érvényrejuttatásával vannak összefüggésben.

A társadalmi fejlődés nemcsak a tekintetben hat determinálólólag, hogy az adott időpontban a jogalkotó mit tekint bűncselekménynek, de a tekintetben is, hogy a bűncselekményeket meghatározó rendelkezések rendszerén belül az egyes bűncselekmény-kategóriákat milyen tartalommal alakítja ki. Közelítvén témánkhoz, elég e vonatkozásban arra a különbségre utalni, amit a tulajdon elleni bűncselekmények fogalmi köre tekintetében az 1878. évi Btk., a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása, és a megalkotandó Btk. Tervezete tükröz.

II.

1. A tulajdon elleni bűncselekmények fogalmának akként való meghatározása, hogy a fogalmi ismérvek közé mindössze a megsértett társadalmi viszonyokra való utalást vesszük fel, nem kielégítő. E bűncselekmény-kategória ugyanis az egyéb bűncselekmény-kategóriáktól való elhatárolás szempontjából különös problematikát vet fel.

Minden büntetőtörvénykönyv végső soron az uralkodó termelési viszonyok osztályvédelmét biztosítja és fejezi ki. A büntetőtörvénykönyv egészét áthatja a tulajdonnak, mint a termelési viszonyok alkotórészének a védelme. Mindez azt jelenti, hogy védelemben részesül a tulajdon egyfelől — és elsőd-

legesen — mint a társadalmi viszonyok rendszerének meghatározott formája, másfelől pedig mint konkrét tulajdonosi jogviszony.

A szocialista társadalom büntetőjoga védi a tulajdonnak e társadalomban létező minden fajtát és formáját, azonban e büntetőjog struktúrájára, tartalmának egészére nézve meghatározó a társadalmi tulajdon védelme.

A társadalmi tulajdont érő támadások kihatásait tekintve jellegükben különböznek a személyi vagy a magántulajdon elleni támadásoktól. Ez a különbözőség mindenekelőtt abban domborodik ki, hogy közvetlenül vagy közvetve az egész társadalom létalapját érintik, és csorbítván a társadalmi tulajdon dologi állományának az egész nép érdekében való tervszerű felhasználása lehetőségeit, gátlólag hatnak a szocializmus gazdasági alaptörvényének általános érvényesülésére.

Mindebből nyilvánvaló szükségszerűséggel folyik, hogy a szocialista büntetőjogban nem beszélhetünk a tulajdon elleni bűncselekmények olyan egységes kategóriájáról, amely magában foglalná mind a társadalmi tulajdon, mind az egyéni tulajdon elleni támadásokat.

A tulajdon elleni támadások két külön kategóriát alkotnak: a társadalom tulajdona elleni és a személyek tulajdona elleni bűncselekményeket.

2. A büntető rendelkezések rendkívül széles körben pönalizálnak olyan magatartásokat, amelyek vagyoni sérelmeket okoznak, illetve amelyek a tulajdont támadják, a tulajdon elleni bűncselekmények fogalma azonban mint speciális büntetőjogi kategória jóval szűkebb kört jelöl.

Megmaradván a továbbiakban a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények fogalmánál, mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy e bűncselekmények keretein kívül eső kategóriába tartoznak azok a támadások, amelyek a társadalmi tulajdon, mint a termelési viszonyok alkotórésze, vagyis egyenesen a szocialista állam alapja ellen irányulnak. Ezek a támadások módjukat tekintve szerfelett változatosak lehetnek: megnyilvánulhatnak a tulajdon tárgyaira való közvetlen ráhatásban, mint pl. a diverzió esetében, vagy a társadalmi vagyon állományának sorvasztásában, mint pl. a kártevés-szabotázs esetében. Jelentkezhetnek emellett konkrét vagyoni kár okozása nélkül is, pl. izgatás, hazaárulás stb. esetében. E támadásoknak közös jellemzőjük, hogy az előbbi értelemben vett társadalmi tulajdon ellen a szocialista állam és társadalmi rend megdöntése, aláásása vagy gyengítése végett irányulnak, tehát jellegük szerint állam elleni bűncselekmények.

A most vázolt cselekményeknek állam elleni bűncselekményekként való felfogása tekintetében egységes a felfogás a szocialista országok jogalkotásában és irodalmában. Jelentős véleménykülönbséget találunk azonban a konkrét tulajdonosi jogviszonyt érintő olyan támadások megítélésében, amelyek egyidejűleg másfajta társadalmi viszonyokat is sértenek, vagy veszélyeztetnek.

A felfogásbeli különbségek széles skáláját mutatja pl., hogy a csehszlovák Btk. az olyan klasszikusan tulajdon elleni bűncselekményeket, mint a rablás

és zsarolás, az ember szabadsága elleni bűncselekmények fogalma alá vonja és ezekről a szabadság és méltóság elleni bűncselekményekről szóló VII. fejezetben rendelkezik; az orgazdaságot az 1960. évi OSzFSzK Btk-ja mint közrend elleni bűncselekményt bünteti (Btk. 208. §), ugyanakkor az 1959. évi kazah Btk. ugyanilyen tartalmú rendelkezést a szocialista tulajdon elleni, illetve az állampolgárok személyi tulajdona elleni bűncselekmények körébe vesz fel (Btk. 78. §, illetve 139. §).

A közveszélyt felidéző rongálást az új szovjet törvénykönyvek a közlekedés veszélyeztetése esetén az állam elleni egyéb bűncselekménynek, míg más kihatások esetén a társadalmi tulajdon elleni, illetve a személyek tulajdona elleni bűncselekményeknek tekintik. Ugyanezeket a cselekményeket viszont a népi demokratikus országok büntetőjoga általában egységesen a közbiztonság elleni bűncselekmények kategóriájába illeszti be, kivéve a hatályos magyar büntetőjogot, amely a társadalmi tulajdonban levő vagyontárgynak a felgyújtását vagy felrobbantását minden esetben tulajdon elleni bűncselekménynek, míg a közveszélyű rongálás egyéb módozatait és változatait (pl. vízáradás okozás) közbiztonság elleni bűncselekményeknek minősíti.

E korlátozott időtartamú előadás keretében nem vállalkozhatunk arra, hogy a felvethető vitás kérdéseket a teljesség igényével mérjük fel, és hogy elvégezzük a tulajdon elleni bűncselekmények rendszeres és a cselekménytípusokig menő elhatárolását az egyéb bűncselekményi kategóriáktól. Ezúttal részletesen csak a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeknek a gazdaság elleni bűncselekményektől való elhatárolása problematikáját vázoljuk és a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények általános elvi határainak a felfogásunk szerinti kitűzését végezzük el.

III.

A szocialista tulajdon védelmének és megszilárdításának a feladatai elszakíthatatlan kapcsolatban vannak azokkal a feladatokkal, amelyek a szocialista gazdaság rendszer védelmét és megszilárdítását szolgálják. Ebből nemcsak az következik, hogy a szocialista tulajdon védelme, erősítése biztosítja és elősegíti a gazdaság szocialista rendszere viszonyainak az érvényesülését és fejlesztését, hanem az is, hogy a gazdaság szocialista rendszere védelmére alkotott büntetőjogi normák — tartalmukat tekintve — közvetlenül vagy közvetve felölelik a társadalmi tulajdon védelmét is, szolgálják a társadalmi tulajdon biztonságát.

Ez a felismerés több büntetőjogászt arra a meggyőződésre juttatott, hogy a társadalmi tulajdon elleni és a gazdaság szocialista rendszere elleni bűncselekmények, mint társadalmi jelenségek, szétválaszthatatlan egységet alkotnak, és egységes jellemzőik folytán azonos bűncselekménykategóriába tartoznak. Ez a felfogás igen tetszetős, számos indokkal is alátámasztható,

de figyelmen kívül hagyja, hogy a két bűncselekménykategória különtartásának, illetve elhatárolásának kérdése nem a gazdaságpolitikának, hanem elsődlegesen a sajátos társadalmi feladatokat ellátó és sajátos módszereket alkalmazó kriminálpolitikának a kérdése.

Erre — akaratlanul — az említett nézetnek egyik eminens képviselője, Lernell is felhívja a figyelmet, amikor egyrészt a „gazdasági bűncselekményeknek” szerinte a társadalmi tulajdon elleni támadásokat is felölelő egységes fogalmán belül maga is kísérletet tesz a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeknek az „egyéb gazdasági bűncselekményektől” való elhatárolására (tehát ő is szükségét látja — nem az egyes bűncselekménytípusok, de a két *bűncselekménycsoport* — elhatárolásának), másrészt pedig maga is elismeri, hogy a két csoport egységes kategóriaként való kezelése pl. a visszaesséssel, a feltételes felfüggesztés kedvezményével vagy a feltételes szabadságra bocsátás visszavonásával kapcsolatosan problematikus.

Nézetünk szerint a gazdaság szocialista rendszerének viszonyait és a társadalmi tulajdoni viszonyokat — mint jogviszonyokat — sértő cselekmények kriminális szempontból külön-külön kategóriába tartoznak, amelyek — bizonyos rokonvonások ellenére — nemcsak etiológiailag különböznek egymástól, de a kriminálpolitika módszereit tekintve is külön feladatokat támasztanak.

Az emberi társadalomban — szintúgy, mint a természet világában — semmilyen jelenség és így annak hatása sem elszigetelt, különösen nem elszigeteltek a büntetőnorma által leírt fokozottabb veszéllyel fenyegető cselekmények kihatásai. A valóság az, hogy valamennyi bűncselekmény külön-külön a társadalmi élet egészére, illetve az ezt szabályozó jogrendre mint egészre veszélyes. Mindazonáltal minden jelenségnek van egy viszonylagos érvénnyel meghatározható elsődleges hatóköre: egy olyan terület, ahol a hatás viszonylag a legintenzívebb, legközvetlenebb, minden további szukceszív jelenség nélkül is érvényesülő. A törvényi tényállások felépítése, a büntetőjog különös részének rendszere csakis az ilyen hatóterületeknek a megismerésén, tüzetes felmérésén alapulhat.

A társadalmi vagyon és a népgazdaság szférája egymásba kapcsolódó, de egymást csak részben fedő területek. A társadalmi tulajdoni viszonyok és a gazdaság szocialista rendszerének viszonyai az átmenet gazdaságában nem maradnak maradéktalanul azonos körön belül. Ennek megvilágítása érdekében utalni lehet arra, hogy gazdálkodás nemcsak a társadalmi tulajdonban levő vagyonnal folyik, a gazdaság köre tehát szélesebb. Emlékeztetni lehet arra is, hogy az átmenet gazdaságában még meglévő magánkapitalista és kisárutermelői szektor gazdálkodása közvetlenül a magánvállalkozók vagyonát gyarapítja, és csak bizonyos csatornákon (adó, gazdasági szektorok szerint differenciált anyagár, árkiegyenlítési befizetések stb.) keresztül szolgálja a társadalmi vagyon növekedését; a magánszektor területén megvaló-

suló gazdaság elleni bűncselekmények jelentős része csak igen távolról hat ki a társadalmi tulajdoni viszonyokra. Nem lehet említés nélkül hagyni azt sem, hogy bizonyos — a gazdasági rendszer viszonyait sértő — bűncselekmények, akár a társadalmi vagyonnal, akár a magánvagyonnal való gazdálkodás területén játszódjanak is le, a társadalmi tulajdoni viszonyokat egyáltalán nem, vagy csak több áttételen keresztül, illetve csak bizonyos feltételek mellett érintik (pl. árdrágító visszaélések).

A társadalmi tulajdon elleni és a gazdaság elleni bűncselekmények tehát hatásukat tekintve egymástól eltérő kategóriák, és mint társadalmi jelenségek akként jellemezhetők, hogy a társadalom gazdasági alapját két különböző oldalról veszélyeztetik. A gazdasági alap bármelyik oldala ellen intézett támadás káros hatást idézhet elő ugyan a másik oldalon is, ez a hatás azonban nem szükségszerűen közvetlen és meghatározó.

A gazdaság elleni bűncselekményeknek a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményektől való elhatárolását tehát az az alapvető körülmény szolgáltatja, hogy a cselekmény elsődlegesen a társadalmi tulajdoni viszonyokat vagy a gazdaság szocialista rendszerének viszonyait sértette-e.

Az elhatárolással kapcsolatosan érdekes — de részletesen ki nem fejtett — gondolatot vetett fel Király Tibor az V. Siófoki Jogászkongresszuson tartott hozzászólásában. Annak elvi leszögezése mellett, hogy az egyes bűntettek jogi tárgyának meghatározásában *másodlagos* tényezőként szerepet játszhatik az is, hogy a tettes milyen pozícióból támad, a vagyon elleni bűntettek elhatárolását az anyaggazdálkodást sértő bűncselekményektől abban a mozzanatban jelölte meg, hogy a vagyon elleni bűntettek a birtokon kívüliek támadása mások vagyoni jogai ellen, az anyaggazdálkodást sértő bűntettek pedig a birtokon belüliek támadása a termelés és az elosztás tervszerű rendje ellen.

Ez a jellemzés első tekintetre elfogadhatatlannak tűnik, és a pozitív jog világában valóban nem helytálló. Tételes jogunk szerint pl. a sikkasztás valamint a hűtlen, illetve hanyag kezelés mindig, a dologrongálás pedig adott esetben a birtokló, vagyis a dolog felett jogszerű uralmat gyakorló személy támadása mások vagyoni jogai ellen. Ugyanakkor pedig a továbbadás végett ártúllépést elkövető vevő, a közvetítő üzér, a tiltott beszerzést megvalósító tettes stb. mint birtokon kívüli támadja az anyaggazdálkodás rendjét. Hasonló ellenpéldákat találunk az ún. terv elleni vagy a devizagazdálkodást sértő bűntettek körében is.

Ha ezt a jellemzést az ismertetett szövegezésben nem is tehetjük magunkévá (annak ellenére sem, hogy a bűncselekmények egy részére találonak látszik), elméleti szempontból el nem hanyagolható gondolatot ismerünk fel benne. A „birtokon belüliek” kategóriájában egy mozzanat rejtőzik, ez pedig az, hogy aki a dolgot birtokolja, az a dologgal általában gazdálkodik. Amíg Király Tibor a tulajdoni viszonyokból kiindulva a „pozícióban” keresi

az elhatárolás jellemzőjét, mi a magunk részéről a gazdálkodás mozzanatát — mint a cselekmény karakterisztikumát — vesszük alapul, és ebből kiindulva keressük azt a másodlagos tényezőt, amely az elhatárolás bonyolultabb eseteiben eligazító lehet.

Az elhatárolást ugyanis sok esetben bonyolulttá teszi az, hogy a törvényhozó a való élet jelenségeit figyelembe véve olyan normákat alkot, *amelyek tartalmilag magukban foglalják mind a társadalmi tulajdonnak, mind pedig a gazdaság viszonyainak a sérelmét*. Vagyis: az életben léteznek a gazdálkodással kapcsolatos olyan magatartások, amelyek a tulajdoni viszonyokra is elsődlegesen sérelmesek, vagy éppen azáltal sértik a gazdaság szocialista rendszerét, mert a tulajdonosi jogviszonyokat csorbítják. Az idevágó bűncselekménytípusok közül elégséges talán utalni a szocialista államok jogában általában ismert bűnösen rossz gazdálkodásra, a minőség elleni büntetetre és a fogalmilag hűtlen vagy hanyag kezelést megvalósító — különféleképpen megfogalmazott — magatartásokra. Így pl. B. Sz. Utyevszkij az egyébként a gazdaság elleni bűncselekményekhez sorolt rosszminőségű termék kibocsátása büntetéről megállapítja, hogy annak hármas jogi tárgya van: 1. a Szovjet állam tevékenységének különböző ágazatai; 2. a szovjet fogyasztók érdekei; 3. a társadalmi tulajdon. A bűnösen rossz gazdálkodásról T. L. Szergejeva azt írja, hogy „nemcsak az egyik vagy másik intézmény vagy vállalat normális tevékenységét befolyásolja károsan, hanem a szocialista tulajdont és azzal együtt a szocialista gazdasági rendszert is károsítja”. N. A. Bjeljajev, aki tagadásba veszi Szergejevának a tárgyra vonatkozó fenti megállapítását és e büntett egyedüli tárgyaként az államigazgatásnak a gazdaság területén való szabályszerű működését tekinti, néhány bekezdéssel később határozottan állítja, hogy csak azok a cselekmények vonhatók e törvényi tényállás alá, amelyek vagyoni kárt okoztak akár *lucrum cessans*, akár *damnum emergens* formájában. Pjontkovszkij az általunk említett bűncselekménytípusokon felül az álszövetkezet létesítésével kapcsolatban is megállapítja, hogy a büntetőjogi felelősségrevonás a *társadalmi tulajdon sérelme miatt is* történik a vonatkozó törvényhely alkalmazása során.

Az egyes szocialista államok törvényhozása a kettős tárgyú bűncselekményeket különféleképpen rendszerezi. A jogi irodalom ezzel a kérdéssel általában nem foglalkozik (a határvonalat az olyan esetekre érvényesen vonja meg, amikor a kihatás az egyik vagy másik kategória vonatkozásában csupán közvetett). Király Tibornak most idézett tételén kívül Gofron és Nenov néhány mondata érinti röviden e problémát.

Gofron a társadalmi tulajdon szupremáciáját szögezi le, és azt írja, hogy „a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeknek a gazdasági bűncselekmények csoportjába való besorolása ellenkezne a szisztematika helyességének alapelveivel. Nehéz különben elképzelni, hogy a társadalmi tulajdon ellen irányuló egyes büntetti tényállások a gazdasági bűncselekmények csoportjába

kerüljenek, a többiek pedig abba a fejezetbe soroltassanak, — amely a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeket venné tekintetbe. Az ilyen felosztás *pótlólagos és bonyolult szelekciót kívánna, amely szelekció alapján véve mesterséges lenne, valamint a társadalmi tulajdon fogalmának integráltságával nem egyező.*” (Az én aláhúzásom — F. A.)

Nenov véleménye szerint a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményekre vonatkozó szabályok védik ezt a tulajdont „*egyres tárgyai elleni közvetlen sértésektől . . . míg a gazdasági bűncselekményekre vonatkozó normatívák . . . a gazdasági élet dinamikáját védik.*” Más helyen Nenov akként jellemez, hogy a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények a vagyontárgyak közvetlen sérelme útján és abban fejeződnek ki, hogy *ezeket a tárgyakat tovább már nem lehet felhasználni társadalmi rendeltetésük szerint.*

Az ismertetett érvelések és álláspontok egymástól divergálnak, és nem teljesen meggyőzőek, illetve kielégítőek.

Nem látszik tehát szükségtelennak felvetni a kérdést: amikor valamely — a gazdaság szférájában megvalósult — bűncselekmény törvényi tényállása felöleli mind a gazdaság rendszerének, mind a társadalmi tulajdonnak *közvetlen sérelmét*, milyen ismervek alapján lehet a cselekményt egyik vagy másik fogalmi kategóriába sorolni, és ebből következőleg: hogyan kell állástfoglalni az ilyen büntettek rendszeri elhelyezését illetően a büntetőtörvénykönyvben?

Kétségtelen, hogy az ilyen bűncselekmények fogalmilag is és — az egyes szocialista országok törvényhozásának bizonyos általánosítása alapján alappal állíthatjuk — a tényállásszerűség szempontjából is felölelik a társadalmi tulajdon elleni büntett fogalmi ismerveit, e kategórián belül azonban *azzal a specialitással rendelkeznek, hogy a tulajdoni viszonyok sérelme társadalmilag gyakorolt és elismert gazdálkodási tevékenység rendjén, azzal összefüggő kötelességzegés által jön létre.* Ez a sajátosság pedig a gazdaság elleni bűncselekményeknek esszenciális ismerve, amiből következik, hogy *minden olyan társadalmi tulajdont károsító társadalomra veszélyes magatartás, amely gazdálkodási tevékenység körében elkövetett kötelességzegéssel összefüggésben valósult meg, a gazdaság elleni bűncselekmények fogalma alá esik*, feltéve természetesen, hogy ez utóbbiaknak egyéb fogalmi ismervei is fennállanak. Álláspontunk szerint tehát ez a szóban forgó speciális vonás az a további jellemző, amely a gazdaság elleni bűncselekményeket a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményektől fogalmilag elhatárolja.

Álláspontunk ellen az az ellenvetés támasztható, hogy valamiféle elsőbbséget biztosít a gazdasági rend viszonyainak a tulajdoni viszonyokkal szemben, és — ahogy ezt Gofron kifejezi — összeütközésbe kerül „a társadalmi tulajdon fogalmának integráltságával”. Úgy véljük azonban, hogy ez az aggály kevésbé megalapozott. Az olyan szemlélet, amely *ebben a kérdésben a jogi tárgyak valamiféle „rangsorolásából” vagy „integráltságából” indul ki* — merőben

formalisztikus. Ugyanígy az a nézet is, amely az ilyen megoldásban a társadalmi tulajdon védelme fontosságának a lebecsülését, gyakorlatilag pedig e védelem gyengítését látja.

Kriminálpolitikai szempontú ellenvetésről lévén szó, az általunk le-
szögezett tétel helyességének a megítéléséhez a büntetőjog egyik alapvető
kérdéséből, a büntetőnorma és a büntetés funkciójából, céljából látszik leg-
helyesebbnek kiindulni.

A szocialista társadalomban mind a büntetőnorma, mind pedig a büntetés elsődlegesen nevelő funkciót tölt be és a generális, illetve speciális preven-
ció céljait szolgálja. A bűncselekmények megelőzése szempontjából nem
kevés a jelentősége annak, hogy a törvény mire való rámutatással hogyan
kívánja visszatartani ezektől az állampolgárokat, illetve, hogy a bíró mivel és
hogyan indokolja meg az elítéltnak, hogy vétett a társadalom ellen; milyen útba-
igazítást ad neki a jövőben követendő magatartásra nézve. Minél találébban
mutat rá a törvény (és a törvény alapján a bíró) a cselekmény⁴ társadalomra
veszélyességének a lényegére, illetve minél világosabban felismerhető az
elítélt számára, hogy milyen magatartásán kell változtatnia, mitől kell a
jövőben tartózkodnia, annál nagyobb a reális lehetőség a preventív hatás
elérésére. Különösen fontos a törvénynek ez a felvilágosító szerepe azoknak
a kötelességszegéseknek a vonatkozásában, amelyek éppen a szocializmus
építésének az időszakában válnak büntetendővé, és amelyeknek társadalomra
veszélyessége a kapitalizmus gazdasági anarchiájából szabadult társadalom
számos tagja számára még nem vált tudatossá.

A szóban forgó — a társadalmi tulajdont és a gazdaság szocialista rend-
szerét együttesen sértő — bűncselekmények esetén a beállott vagyoni kár
azzal van összefüggésben, hogy az elkövető megszegte a gazdálkodásra előírt
normákat, és vagy tudatosan vagy hanyagságból rosszul gazdálkodott, illetve
a kapitalista gazdálkodási módszerek tudati hatása alatt cselekedett. Termé-
szetszerűleg ezeknél is szerepet játszhatik a nyereségvágy, és a tudat eventua-
lisan átfogja a társadalmi vagyon megkárosítását, mégis e cselekmények
— ha társadalomra veszélyességük *nem is kisebb* — lényegesen különböznek
a közvetlenül fosztogató cselekményektől. Az ilyen jelenségek megelőzése
azáltal történik, hogy az állam az elkövetőt a gazdasági rend szabályainak
a tiszteletbentartására, fokozott kötelességtudatra szorítja. Ezzel kap védel-
met a társadalmi tulajdon is, mivel fenyegetettsége ez esetekben a gazdasági
rendszer viszonyainak a megsértéséből ered.

Ebből következik viszont az is: ha az elkövető szándéka egyenesen
a társadalmi tulajdon fosztogatására irányult, és a felhasznált gazdasági keret,
illetve forma csupán eszközül vagy leplezésül szolgált, ekkor egyedül és kizá-
rólag társadalmi tulajdon elleni bűncselekmény jön létre, a bűnüldözés fela-
data ez esetben nem az, hogy az elkövetőt helyes gazdasági tevékenységre,
a gazdasági rendszer viszonyainak a tiszteletbentartására szorítsa, hanem az,

hogy visszatartsa a lopás, csalás stb. jövőbeli elkövetésétől. Így pl. akik álszövetkezetet hoznak létre kizárólag arra a célra, hogy az állami vagy más szervektől anyagi eszközökhöz ingyenesen vagy kedvezményesen jussanak és ezeket elsajátítsák (a gazdálkodás látszólagos megszervezése csupán eszközül szolgál), azokat a büntető ítélettel a tulajdoni viszonyok tiszteletben tartására kell nevelni. A valóságosan gazdálkodás végzésére létesült és gazdálkodási tevékenységet folytató álszövetkezetek vezetőit viszont — bár igénybe vették a társadalomtól ingyenesen vagy kedvezményesen juttatott anyagi eszközöket, és ezzel elvonták ezeket a társadalmi rendeltetésüknek megfelelő céltól — a büntető ítélettel arról kell meggyőzni, hogy kapitalista jellegű vállalkozást a mi társadalmi rendünk nem tűr. Hasonló a helyzet olyankor is, amikor a gazdálkodó egység vezetője a felsőbbség által megtagadott beruházási vagy más gazdasági program céljára fondorlattal, hamis bejelentéssel hitelt vesz igénybe. Ilyenkor a cselekménynek nem a hitelezési csalás jellege a domináló, az elkövető nem is kívánta a tulajdoni rend sérelmét, a büntetés célja itt a gazdálkodási rend megtartása.

IV.

A tárgyalt kérdés további megvilágítását szolgálhatja ama legproblematikusabb bűncselekményköröknek a kitűzése, amelyeket a tulajdoni viszonyok közvetlen sérelme ellenére az általunk választott fundamentum divisionis-ból következőleg a *gazdaság elleni bűncselekmények fogalmi kategóriájába sorolunk* :

1. *A föld méhe kincseinek, a vadon termő növényzetnek, valamint a szabadon élő — uralom alá nem vett — állatoknak az elsajátítása.*

Az ilyen cselekmények a tulajdoni jogokat sértik, és látszólag fosztogatást valósítanak meg, hiszen elkövetési tárgyukat Alkotmányunk alapján a Ptk. rendelkezései kifejezetten a társadalmi tulajdon körébe vonják, és az egyéb objektív, valamint a szubjektív ismérvek is megegyeznek a fosztogató cselekmények fogalmi ismérveivel. Mindennek ellenére különös sajátosságaik folytán még sem tekinthetjük ezeket valóságos fosztogató cselekményeknek.

Az első ilyen sajátosság az elkövetési tárgyakkal kapcsolatos. Amint erre a szovjet jogirodalom képviselői rámutatnak, e tárgyakra az a jellemző, hogy előállításukra emberi munkát nem fordítottak. Ehhez még csak azt fűzhetjük hozzá, hogy a társadalom fordít ugyan bizonyos munkát a természeti kincsek megóvása, illetve fejlődése előfeltételeinek biztosítására (pl. az eróziós erők megfékezése; a halakra mérgező anyagok felfogására szolgáló készülékek elhelyezése a folyókba vezető szennyvízcsatornáknak; a vad- és erdővédelem megszervezése és i. t.), a szóban forgó dolgok azonban lényegében nem e munka produktumai. További sajátossága e tárgyak elsajátításának

az, hogy magában az elsajátítás mozzanatában társadalmilag hasznos őstermelői tevékenység fejeződik ki. Eltérően a valóságos fosztogatástól — a mások munkája eredményének az elvonásától —, itt az elkövető fejt ki olyan munkát, ami lehetővé teszi azt, hogy új javak váljanak — társadalmi felhasználás végett — hozzáférhetővé. Ennek, az önmagában szemlélve, társadalmilag hasznos munkának a kifejtése azonban a szóban forgó körülmények között a tulajdoni-gazdasági rendre veszélyt jelent: egyfelől azért, mert kizárja a jogosítottat az elsajátítástól, másfelől pedig azért, mert sérti a szocialista gazdálkodás viszonyait. E cselekmények bűncselekményi szintre akkor emelkednek, ha akár az egyik, akár a másik vonatkozásban az érintett társadalmi viszonyok sérelme felfokozódik. Így pl. ásványi kincsnek vagy homoknak a jogtalan kitermelése saját szükségletre olyan körülmények között, hogy ezáltal az állam tulajdonosi jogai gyakorlásában érzékelhető sérelmet nem szenved: a bűncselekmény szintje alatt maradó cselekmény. Ugyanennek a jogellenes tevékenységnek az *iparszerű folytatása a gazdasági rend viszonyainak fokozódó sérelme miatt már büntetést igénylő gazdaság elleni bűncselekmény.*

Az új Btk. Tervezete ezt a felfogást nem teszi magáévá és fosztogatásnak tekinti a természet olyan kincseinek az elsajátítását is, amelyekbe korábban emberi munkát nem fektettek be. Élesen gyakorlati kérdés ez főként a vadon termő fa kivágása és jogtalan eltulajdonítása esetén. Szerény nézetünk szerint az ilyen cselekmény társadalomra veszélyességének a lényegét nem annyira a vagyoni jogok megsértése, illetve a társadalmi vagyonban esett — és a dolog forgalmi értékében kifejeződő — kár határozza meg, mint inkább a tervszerű erdőfejlesztés, illetve fakitermelés megzavarása, a rendkívül szűk keretben rendelkezésre álló papírfának, bányafának, vezetékoszlopnak és általában faiparunk termelési alapanyagának kiesése a társadalmi érdekű felhasználásból és i. t.

2. A társadalmi vagyon kezelésével kapcsolatos károkozás.

Ide tartoznak a fogalmilag hűtlen — illetve hanyag — kezelést megvalósító olyan cselekmények, amelyek a társadalmi tulajdonban levő javak pusztulását, elveszését, a rendelkezés alól való kiesését vagy pedig e javak megszerzésének a lehetetlenülését okozzák, és egyben — *ezáltal is* — zavarják a gazdálkodás menetét, sértik a gazdaság szocialista rendszere viszonyainak a megfelelő érvényesülését. Tárgyalás ökonómiai okokból a hűtlen és hanyag kezelés fogalma alá vonjuk nemcsak az egyes jogrendszerekben ilyen terminus technikussal megjelölt bűncselekményeket, de minden olyan kötelességszegést, amely abban áll, hogy az elkövető a jogszerűen kezelésébe került dologgal vagy más vagyontárggyal a tulajdonos sérelmére gazdálkodik. Ilyennek tekintjük tehát a szocialista országok büntetőjogában meghonosult olyan típusokat, mint a bűnösen rossz (pazarló) gazdálkodás, rosszminőségű termék kibocsátása, társadalmi eszközök rendeltetésellenes felhasználása,

előnytelen szerződés megkötésével való károsítás, ügyek lelkiismeretlen vitele, felhatalmazással való visszaélés és i. t.

Külön kérdésként merül fel ebben a gondolatkörben a kezelés kapcsán megvalósított szándékos és a gondatlan rongálás. Nézetünk szerint az előzőekben kimutatott elhatároló mozzanatnak e bűncselekményformánál is érvényesülnie kell és a vagyon elleni deliktumok körébe csakis az olyan rongálás tartozik, amelyet extraneus követ el, vagyis, amely a kezelés, a gazdálkodási tevékenység körén kívül valósul meg. Szerepelnie kell tehát rongálást felölelő tényállásnak mind a társadalmi tulajdon elleni, mind pedig a gazdaság elleni bűncselekménycsoporton belül is. A különválasztás nem alaptalan, hiszen mind az alapbüntetés, mind a minősített esetek meghatározása szempontjából nagyonis indokolt figyelembe venni azt a különbséget, ami a két társadalmi jelenség között fennáll. Az ilyen megoldás bizonyos relációkban nem is áll távol pozitív jogunktól és a hazaihoz hasonló képet mutat az NDK büntetőjoga is. Vö.: BHÖ 230., illetve 236. pontokat a BHÖ 269. p b) alponttal.

A rongálásnak külön kérdésként való megemlítését az teszi indokolttá, hogy a jogalkotásban is és az irodalomban is uralkodónak mondható az a felfogás, hogy a hűtlen vagy hanyag kezelés elhatárolandó a rongálás fogalmától.

A hanyag kezelés és a gondatlan rongálás közötti különbséget pl. Nenov úgy fejezi ki, hogy a rongálás *közvetlen ráhatás a dologra*, míg a hanyag kezelés (a Nenov által tárgyalt esetben: rossz gazdálkodás) olyan helytelen igazgatási vagy gazdálkodási cselekmény, amely *közvetve a vagyontárgy rongálását vagy megsemmisülését eredményezi*. Az 1959. évi kiadású egyetemi jegyzet szerint „Hanyag kezelésen az olyan . . . cselekményeket értjük, amelyek folytán a társadalmi vagyonban *a kár nem valamely dolognak a megrongálódásával, hanem más . . . módon következik be.*” Ehhez hasonló kifejtést ad a BM Büntetőjogi Tankönyv is. (Az én aláhúzásom — F. A.)

A magyar bírói gyakorlat Nenovhoz hasonlóan fogja fel a hanyag kezelést:

„A gépkocsivezetőnek az a kötelességszegése, hogy a gépkocsi vezetését arra nem jogosított személynek adta át, *nem közvetlenül okozta* a gépkocsi rongálódását. Így terhére . . . a társadalmi tulajdon (a gondjaira bízott gépkocsi) *hanyag kezeléssel* előidézett károsításának büntetettét kell megállapítani.”

A magunk részéről nem látjuk sem elvi, sem gyakorlati indokát annak a megoldásnak, amely a hanyag, illetve hűtlen kezelés egységes fogalmából kiszakítja a kezelés következtében „közvetlenül” létrejött dologrongálást, vagy egyáltalán tagadja, hogy hanyag, illetve hűtlen kezelés körébe eshetnék akár a közvetlen, akár a közvetett rongálódás. E nézet ugyanakkor a dologrongálás fogalmába egyesíti mind a vagyonkezelőnek, mind az extraneusnak

a rongálást közvetlenül kiváltó cselekményét. Elvi szempontból nem tudjuk magunkévá tenni a fogalmaknak tetszetős osztályozgatás végett történő alakítgatását. Az általunk kifogásolt megoldás nem világítja meg a károsító cselekmény társadalmi természetének a lényegét, és ezzel a törvényi meghatározásokban érvényesülő nevelő és preventív célú hatást gyengíti. Ismét csak ahhoz tudunk visszatérni: a törvénynek arra kell a legközvetlenebbül rámutatnia, hogy az állampolgároknak mitől kell tartózkodniuk, illetve milyen kötelességeknek kell eleget tenniük. *A büntetőjogszabálynak elsődlegesen mindig a magatartás jellegén kell felépülnie és nem az esetleges következmények variációin.* A káros következmény beépítése a törvényi tényállásba élesebbé teszi a parancs kontúrajait, de nem helyettesítheti a szemrehányható magatartás olyan megjelölését, amely világosan mutatja a káros következmény okainak a mibenlétét. Bár a törvény az egyéb nevelő intézményeknek és módszereknek is teret adva, a hanyag (hütlén) kezelést csak a káros következmény beállása esetén fenyegeti büntető szankcióval, de amikor aláhúzza a törvényi tényállásban a kezeléssel kapcsolatos kötelességellenességet, akkor a tudatot általában kötelességszerű kezelés irányában befolyásolja és prevenciót nyújt az olyan helytelen kezeléssel szemben is, amelyet tényállásszerű eredmény hiányában a törvény nem büntet ugyan, de amely hátrány okozására alkalmas.

Elvi aggályt támaszt az is, hogy a rongálás fogalma alá vonása mind a kezelő, mind az extraneus által előidézett károsításnak, a fogalmat heterogénné teszi az objektív és szubjektív értelemben felfogott társadalomra veszélyességi szint, valamint a felelősségre kiható követelmények szintje tekintetében. Aligha szükséges ecsetelni, hogy a társadalomra mennyiben jelent fokozottabb veszélyt az, hogy a társadalmi munkamegosztás jelenlegi fejlett szakaszában, amikor a társadalom az intézmények és mechanizmusok kiépítésénél éppen azzal számol, hogy a kijelölt személyek kezelésébe, gondozásába, rendelkezése alá bocsátott társadalmi eszközök az előírt célra az előírt módon rendeltetésszerűen kerülnek, illetve kerülhetnek felhasználásra, — egyesek e bizalommal visszaélve társadalmi kötelességüket nem teljesítik. Nyilvánvaló az is, hogy a velük szemben támasztott követelmények tudatában cselekvő és a kezelés helyes vitele, illetve a helytelen kezelés következményei tekintetében rendszerint szakismeretekkel is rendelkező elkövetők személyében rejlő társadalmi veszélyesség is — tipikusan — fokozottabb, mint azé az elkövetőé, akire a dolgot nem bízta rá, akinek nem az elsődleges társadalmi feladata e vagyon kezelése. A prevenció szempontjából nem elhanyagolható az a kriminológiai tényező sem, hogy a kezelő helyzete a károkozás eshetőségét permanensen szolgálhatja.

Nem azonos a kezelő és az extraneus dologrongálása a felelősségrevonhatás feltételeit, a kötelességszegés tartalmát és szintjét tekintve sem. A társadalom a kezelővel szemben olyan követelményeket támaszt, amelyek

jogilag csak őt terhelik és ezek megszegése esetén polgári, államigazgatási vagy büntető szankció alkalmazásának csak vele szemben van helye. Így pl. a kezelő köteles a dolog elpusztulását, megrongálását meggátolni és pedig nemcsak az ezt kizáró intézkedéssel (bánásmóddal), hanem akként is, hogy tartozik a veszélyeztetett tárgyat — természetesen a megfelelő korlátok között — egészen a jogos védelmi vagy végszükségési cselekményig elmenően menteni.

A felelősségre vonhatás feltételei különböznek abban is, hogy a kezelőtől elvárható gondosságnak, körültekintésnek, illetve figyelemnek a megkívánt foka jóval magasabb.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy amíg az extraneussal szemben az a követelmény, hogy ne nyúljon avatatlanul a dologhoz, vagy ne tegyen olyat, ami a rendeltetésszerű használattal ellentétes, addig a kezelőnek ezen túlmenően az is kötelessége, hogy előzze meg vagy hárítsa el a rábízott dolog sérelmét.

Mindezekre figyelemmel, úgy véljük, alappal állítható, hogy a kötelesség-ellenes kezelés következtében előidézett — akár „közvetlen”, akár „közvetett” — dologrongálás büntetőjogi szempontból más természetű, mint a kívülálló személyek károkozása, amiből következik, hogy az ilyen cselekménynek be kell sorolnia a hűtlen, illetve hanyag kezelés tényállásába, e tényállásra meghatározott szankciók alá kell esnie.

Összefoglalva álláspontunkat : a társadalmi vagyoni kezelésével, gondozásával vagy felügyeletével megbízott személynek a rábízott vagyont szándékosan vagy gondatlanul károsító cselekménye — ha az a gazdálkodással kapcsolatos kötelességszegésben áll, a gazdaság elleni bűncselekmények fogalmába illik be, és elkülönül azoktól a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményektől, amelyek esetében a kár nem a gazdálkodással kapcsolatos kötelességszegés folyománnyaként állott elő.

A Btk. Tervezetének konstrukciója felfogásunktól eltérő nézetet tükröz.

A Tervezet nem tulajdonít jelentőséget annak, hogy a hűtlen és hanyag kezelés rendszerint a speciális viszonyból folyó kötelességnek olyan megszegése, amely szabályzatellenes vagy egyébként is ésszerűtlen gazdálkodásban fejeződik ki. E bűncselekményeket tehát a Tervezet a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények közé veszi fel.

A gazdálkodás rendjét sértő büntetési kategória körében a fogalmilag hűtlen kezelésnek egy különös változatát „Pazarló gazdálkodás” címmel kialakítja ugyan, azonban a törvényi tényállás a kezelés körében elkövetett károkozásnak csak egy igen szűk területét fogja át.

A Tervezet megoldása emellett több szempontból sem kielégítő és ellentmondásos. Példaként említhetjük erre nézve a következőket:

A hűtlen kezelés és a pazarló gazdálkodás törvényi tényállásainak egybevetéséből megállapíthatóan a pazarló gazdálkodás a Tervezet szerint a hűtlen

kezelésnek egy kiemelt súlyosabb változatát írja le, hiszen míg a hűtlen kezelést bármelyik kezelő egyszeri cselekménnyel bármilyen kis mértékű kár okozásával megvalósíthatja, addig a pazarló gazdálkodást csakis az állami, társadalmi szervezeteknek vagy szövetségzeteknek vezető állású dolgozója követheti el, és — amint az indoklás erre külön rámutat — csakis huzamos, rendszeres elkövetéssel és csakis oly esetben, ha a gazdálkodási rend viszonyainak a megsértése jelentős kárt okozott. A felelősséget fokozó eme mozzanatok, valamint a törvényi tényállásból világosan kitűnő kettős tárgysértés ellenére a pazarló gazdálkodás büntetése privilegizált, hiszen a Tervezet szerint a hűtlen kezelés szankciója 6 hónaptól 5 évig terjedhető szabadságvesztés, míg a pazarló gazdálkodásé mindössze 3 évig és csak az esetben éri el a hűtlen kezelés alapesete büntetésének a szintjét, ha a cselekmény a népgazdaságot súlyosan sértette, vagy veszélyeztette.

Felfogásunk szerint a társadalmi tulajdon — jelenlegi viszonyaink között — azáltal részesül megfelelőbb védelemben, ha a társadalmi vagyon kezelőjét e vagyonnal való megfelelő gazdálkodásra szorítja és a társadalmi tulajdonnak e körben való megkárosítása esetén *nemcsak a következményekre, hanem elsődlegesen az okra* hívja fel a figyelmet. A társadalmi tulajdon hathatósabb védelmét — a Tervezettel ellentétben — nem azzal látjuk biztosítottnak, hogy e bűncselekményfajtát deklaratíván a társadalmi tulajdon elleni bűntettek csoportjába illesztjük, hanem e bűncselekményfajta által okozott vagyoni kár okának oly módon való kidomborítása útján is, hogy rendszerileg a gazdaság elleni bűncselekmények körébe soroljuk.

3. A társadalmi vagyon megkárosítása a kezelés körén kívül eső magatartással.

Az előzőekben arra iparkodtunk rámutatni, hogy a társadalmi vagyonnak bűnös kezeléssel való megkárosítása szükségképpen a gazdaság elleni bűncselekmények fogalmi körébe tartozik, míg az extraneusnak a társadalmi vagyont rongáló vagy egyébként károsító cselekménye jellegzetesen tulajdon elleni bűncselekmény, még akkor is, ha van gazdasági kihatása. Mindamellet vannak *kivételképpen* a gazdálkodást gátló olyan kívülről jövő támadások is, amelyek bár közvetlenül csorbítják a közösség vagyonát, társadalmi szempontból mégsem a tulajdoni viszonyokat sértő jelentőségük az elsődleges. E cselekmények egyik csoportjára az a jellegzetes, hogy kisebb vagy nagyobb fokban bénítják a termelési folyamatot és az ezzel okozott kár rendszerint aránytalanul meghaladja azt az értékvesztést, amely az elkövetési tárgy piaci árában vagy a helyreállítás költségeiben fejeződik ki. Igen plasztikus példája olvasható ennek a LFB B. I. 1303/1955. törv. sz. határozatában.

A tényállás szerint az elkövetők, akik a téglagyárban csillefontató lóhajtók voltak, több alkalommal különböző vasdarabokat dobtak be az anyagot szállító csillébe, azzal a szándékkal, hogy a présgép működésében zavart okozzanak, s míg a gép javítása folyik, szabadidőhöz jussanak. Cselekményeik

következtében a gépet üzemeltető villanymotor tekerceselése kiegészített és az esetenkénti javítás összesen több mint 8 óra munkaszünetet okozott. Ez idő alatt a gyár közel 38 000 db téglát tudott volna előállítani. Az elkövetők által okozott pozitív kár (szerelés, üzemanyag, az állás idejére kifizetett munkabér) viszont 1200 Ft volt. A szóban forgó cselekmények jelentőségét nyilvánvalóan nem a pozitív kár és nem is az elmaradt vállalati nyereség határozza meg, hanem az, hogy kiesett az egynapi országos téglatermelésnek közel 1%-a.

A tervszerű gazdálkodást veszélyeztető ilyen cselekményeket hatályos jogunk is a gazdaság elleni bűncselekmények közé sorolja (BHÖ. 237. p.).

A bűncselekmények e típusa alá azonban nemcsak a rongálódást, használhatatlanná tételt stb. eredményező magatartások esnek, mint pl. állati vagy növényi fertőző betegségek terjesztésének okozása; vadak vagy állatok tömeges mérgezésének előidézése; talajkötő ültetvények, belvízlevezető berendezések használhatatlanná tétele és i. t., — hanem a társadalmi tulajdonra sérelmes olyan cselekmények is, mint álszövetkezet létesítése, célhitelnek vagy a társadalmi vagyton terhére történő kedvezményeknek gazdálkodási célú fondorlatos kieszközlése és rendeltetés ellenes felhasználása; a tervszerű vízellátás veszélyeztetése jogtalan vízkivétellel, és i. t.

Végezetül rátérünk azoknak az ismérveknek a felvázolására, amelyek — felfogásunk szerint — a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeket mint speciális büntetőjogi kategóriát jellemzik.

Az alapvető ismérvet — B. Sz. Nyikiforovval egyezően — abban látjuk, hogy e bűncselekmények elkövetője jogellenesen rendelkezik a társadalmi tulajdonban levő vagyontárggyal és ezáltal az államot, illetve társadalmi szervezetet mint jogosítottat megfosztja annak lehetőségétől, hogy ezt a vagyontárgyat gazdasági rendeltetésének megfelelően, az egész társadalom érdekében, tervszerűen használja fel, vagy pedig gátolja a jogosítottat e lehetőség realizálásában.

További ismérv az, hogy a magatartás elsődlegesen a tulajdoni viszonyokat sérti, és ha fenyeget is egyéb társadalmi viszonyokat, társadalmi veszélyességének a jellegét döntően a vagyoni jogok csorbulása határozza meg.

Végül negatív ismérve e bűncselekmény-kategóriának az, hogy a jogellenes magatartás nem az elkövetőre bízott vagyontárggyal való ésszerűtlen vagy szabályellenes gazdálkodásban nyilvánul meg.

Ezekből az ismérvekből kiindulva nézetünk szerint a megalkotandó törvénykönyvben, a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményekről rendelkező fejezetben a következő bűncselekményi típusokat kellene felvenni:

a fosztogató cselekményeket,

az orgazdaságot,

a birtokelvonással, vagy más módon való gátolását a társadalmi érdekű felhasználásnak,

a társadalmi vagyont nem kezelő személyek dologrongálását.

A Btk. Tervezettől eltérően az önbíráskodást nem tekintjük társadalmi tulajdon elleni bűncselekménynek, mivel ez az erőszakos cselekmény jellegzetesen a közrend, közbiztonság viszonyait veszélyezteti, nem gátolja szükségképpen a vagyontárggyal való rendelkezést (megnyilvánulhat pusztán a személyi szabadság megsértésében is), és nem irányul jogtalan vagyoni haszon szerzésére, illetve nem célozza mások vagyoni jogainak a csorbítását.

HOZZÁSZÓLÁSOK

Fonyó Antal előadásának korreferensei: *Barna Péter*, az állam- és jogtudományok doktora, tanszékvezető egyetemi tanár, és *Halász Sándor*, az Igazságügyminisztérium osztályvezetője voltak.

Barna Péter korreferátumában abból indult ki, hogy az előadó helyesen, meggyőzően, életszerűen tárta fel a társadalmi tulajdon elleni és a gazdaság elleni bűncselekmények elhatároló ismérveit. Ezzel összefüggően hozzászólásában egyrészt kiegészítő jellegű megállapításokat, másrészt néhány kisebb ellenvetést tett.

Elsősorban azt a kérdést vetette fel, hogy beszélhetünk-e a tulajdon elleni bűncselekmények általános fogalmáról anélkül, hogy figyelembevevünk azt az alapvető terminológiai különbséget, ami a személyi és a társadalmi tulajdon között fennáll. Ez a különbség nemcsak terminológiai természetű. A személyi tulajdon meghatározott személyhez fűződő jogosítvány tartalmát képezi. A társadalmi tulajdon a társadalom gazdasági alapjának legfontosabb része. A bűnös támadások, mint bűncselekmények oldaláról szemlélve a személyi tulajdon és a társadalmi tulajdon közötti különbséget, azt kell látni, hogy a bűncselekmény által veszélyeztetni, vagy sérteni kívánt, veszélyeztetett vagy sértett társadalmi viszonyok terjedelme és jelentősége tekintetében döntő különbség áll fenn. A személyi tulajdon fogalmában lényegesen szűkebb körű társadalmi viszonyok testesülnek meg, mint a társadalmi tulajdon fogalmában, nem is hangsúlyozva azt a jelentőségbeli különbséget, aminek a büntetőjogi védelem fokában is tükröződnie kell. Ez természetesen nem jelentheti a büntetőjogi védelem degradálódását a személyi tulajdon tekintetében, szemben a társadalmi tulajdon indokoltan fokozottabb védelmével. Ugyanakkor azonban élesen vetődik fel a kérdés, hogy a tulajdon elleni büntett egységes fogalma kialakítható-e egy szocialista büntető törvényhozás rendszerében? A korreferens ezen a ponton bizonyos fokig vitába száll a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve tervezetében szereplő a rendszerbeli megoldással, amely közös fejezetben fogalmazza meg a társadalmi tulajdon elleni és a személyek javai elleni büntettek törvényi tényállásait. Igaz, hogy a Tervezet általános indokolásában is kifejezésre juttatja, hogy a társadalmi tulajdont károsító büntetteket, azok nagyobb társadalomra veszélyességének kiemelése mellett, indokolt súlyosabb büntetéssel fenyegetni. Ugyanakkor az említett általános indokolás egész sor olyan érvet sorakoztat fel, amelyek éppen a Tervezet által felvetett kérdés igenlését indokolják. Közelebbről: a Tervezet szerint felvetődik a kérdés, hogy a társadalmi tulajdont károsító büntettek kategóriáját nem kellene-e a különös rész

önálló fejezeteként kodifikálni. Ezek az érvek a következők: 1. A társadalmi tulajdonban álló javak a jogi tárgyak olyan sajátos csoportját alkotják, amelyek a személyek javaitól határozottan elkülönülnek. 2. A szocializmus építése során a társadalom tulajdonában álló vagyontárgyaknak különleges szerepük van. 3. A termelési eszközök társadalmi tulajdona a kizsákmányolás nélküli termelését, a szocialista akkumulációt, a bővített újratermelést, a fogyasztási javak olyan mennyiségű termelését biztosítja, amely a fogyasztási javaknak a szocializmus, majd a kommunizmus törvényei szerinti megosztását teszi lehetővé stb.

Kétségtelenül helyesen hivatkozik a Tervezet az Alkotmányunk 59. §-ára, amely a társadalmi tulajdont a nép vagyonának nevezi és azt manifesztálja, hogy annak megvédése és megszilárdítása alapvető állampolgári kötelesség. Mindezen felsorakoztatott érvek ellenére a Tervezet közös fejezetben szabályozza a társadalmi tulajdont károsító büntetteket és a személyek javait támadó büntetteket. A korreferens véleménye szerint nem igényel különösebb indokolást, hogy a most említett érvek egyike sem vonatkozik a személyek javaira, különösen nem vonatkozik ama alkotmányos elv, amely alapvető állampolgári kötelességként említi meg a társadalmi tulajdon védelmét. Ezért — nézete szerint — az a kérdés vetődik fel: nem erőtlenek-e kissé a Tervezet szerinti megoldást támogató azok az érvek, amelyeket a Tervezet gyűjtőnéven gyakorlati és jogtechnikai szempontoknak nevez. Melyek ezek az érvek:

1. A társadalmi tulajdont károsító büntett elkövetési tárgya értékkel bíró dolog, éppen úgy, mint a személyek javai elleni büntetteké. 2. Az elkövetési tárgyak hasonlóságából az következik, hogy az elkövetési magatartások mindkét kategóriában egyformák. (Egyformák az alanyi oldalon ható motívumok is.) 3. A társadalmi tulajdont károsító büntettek sem maradtak hiánytalanul a közös fejezetben, ugyanis egyes csoportjait államellenes büntettként kellett szabályozni, kiemelve a közös fejezetből.

Ezekkel az érvekkel kapcsolatban aggályként a következőket lehetne felvetni:

ad 1. Az elkövetési tárgy azonossága nem lehet döntő ismérv abban a tekintetben, hogy bizonyos büntettek azonos fejezetben nyerjenek-e szabályozást vagy sem. Hiszen éppen a Tervezetben is hivatkozott élet elleni bűncselekmények tekintetében ugyanaz a helyzet állott elő, mint az előbb említett érv esetében, hogy az elkövetési tárgy azonossága ellenére az élet elleni büntettek közül is ki kellett emelni azokat, amelyek az államellenes bűncselekmények közé illenek. Ilyenek a merénylet, a társadalmi tulajdon elleni büntettek kategóriájában pedig a rombolás, a kártevés. Egyébként is valemely bűncselekmény rendszerbeli elhelyezése szempontjából azt a bűncselekményi tárgyat kell alapul venni, amelyben a speciálisan sértett vagy veszélyeztetett társadalmi viszonyok rejlenek és nem azokat a fizikai dolgokat vagy személyeket, amelyek csupán hordozói a közvetlenül sértett társadalmi viszonyoknak. Az elkövetési tárgy — a korreferens nézete szerint — csupán a fejezeten belüli csoportosítás szempontjából lehet jelentős. Itt azonban nem az elkövetési tárgy hasonlóságán, hanem éppen a különbözőségén van a hangsúly. A személyi és a társadalmi tulajdon között a büntetőjogi védelem szempontjából éppen abban van az alapvető különbség, hogy a speciálisan védett társadalmi viszonyok terjedelmük, de elsősorban társadalmi jelentőségük szempontjából lényegesen eltérnek egymástól.

ad 2. Igaz, hogy az egyes elkövetési magatartásformák hasonlóak a személyi vagy a társadalmi tulajdon ellen elkövetett büntetteknel. Azt is meg kell azonban jegyezni, hogy a hatályos jog pl. a hűtlen kezelés tekintetében terminológiailag különbséget is létrehozott attól függően, hogy személyi, vagy társadalmi tulajdont érő támadást kell-e elbírálni. Ugyanakkor a társadalmi tulajdon elleni büntettet megvalósító magatartások között létre kellett hozni a hanyag kezelés fogalmát, ami a személyi tulajdon elleni büntettek elkövetési magatartásformái közé egyáltalán nem illik. Különösen nem áll azonban általános szabályként az a megállapítás, hogy egyformák az alanyi oldalon ható motívumok, akár a személyek javai, akár a társadalmi tulajdon ellen irányul a támadás. Ezt az etiológiai kérdést csak akkor lehet tisztázni, ha a bűnelkövetők bizonyos kategóriáinál külön-külön teszik tudományos vizsgálódás tárgyává az elkövetés okait, mind a személyi javakat, mind a társadalmi tulajdont károsító büntettek tekintetében. Bizonyos, hogy a szokásos bűnözők által elkövetett vagyon elleni büntettek etiológiája valóban alátámasztaná az említett érvet a motívumok azonosságát illetően. A szokásos bűnözőnek ugyanis valójában mindegy, hogy személyi vagy társadalmi tulajdonban levő vagyontárgyat tulajdonít-e el. Mégis — a hatályos jog szerint — csak azért a cselekményért lehet felelősségre vonni, amely összhangban van az elkövető tudatának tartalmával, bűnösségének fokával, amelynek értelmében nem róható fel az elkövetőnek az a tény, amiről az elkövetéskor nem volt tudomása, nem érintve a tulajdon elleni büntettek vonatkozásában a gondatlanságból elkövetett cselekmények megállapításának lehetőségét. Csak a szándékos büntetteknel maradván, ha nem a szokásos bűnözők, hanem más elkövetők kategóriáit vesszük szemügyre, messzemenően eltérő motívumok deríthetők ki a személyi, illetve a társadalmi tulajdon elleni büntettek elkövetésére indító okok körében. Itt — a korreferens nézete szerint — abból kell kiindulni, hogy az állampolgárok tudatának átforgalmazása lassabb folyamat, mint a társadalom struktúrájának forradalmi átalakulása. Éppen a gyakorlat bizonyítja, hogy az az állampolgár, aki korábban büntető eljárás alatt nem állott, becsületes embernek ismerték és tartották, munkatársaihoz való viszonya kifogástalan, nem fogja fel különösebben bűncselekményként azt a magatartást, hogy szerszámokat tulajdonít el munkahelyéről. A közösségi érzés kialakulásának hiányosságai éppen a motivációs folyamatban hatnak negatíve olyan motívumokként, amelyek nem tartják vissza az elkövetőt attól, hogy megkárosítsa a társadalmi tulajdont, ugyanakkor azonban ez az elkövető mivel maga is elítélendőnek ítéli, tartózkodik személyi javak megkárosításától. A büntetőjogi védelem tekintetében meglevő lényeges különbség éppen áltálal hangsúlyozható és alkalmas az előadó által is aláhúzott preventív nevelő hatás elérésére, ha a tulajdon elleni büntettek valóságos tárgyainak megfelelő differenciálás a külön-külön fejezetben történő elhelyezéssel is hangsúlyt nyer.

ad 3. Röviden érintette a korreferens azt az érvet, hogy a társadalmi tulajdon elleni büntettek amúgy sem férnek el egy fejezetben, hiszen egyik-másik az állam elleni büntettek között nyert szabályozást. Nézete szerint ez az érv nem gyengíti következtetését a rendszerbeli elhelyezést illetően. Több helyütt kifejtett felfogása szerint az ellenforradalmi célzat, mint az adott bűncselekmény szubjektív oldalán felmerülő, a cselekményben objektíve realizálódó elem fennforgása vagy fenn nem forgása, lényegében a büntettek igen nagy százalékát érintve, egyedül alkalmas annak elhatárolására, hogy

közönséges avagy állam elleni büntettről van szó. Ez tehát nemcsak a tulajdon elleni büntettek sajátossága.

Halász Sándor hozzászólásában az előadásban kifejtett azzal az állásponttal foglalkozott behatóan, amely szerint a társadalmi tulajdont károsító hűtlen és hanyag kezelés tényállásait a gazdasági büntettek között kellene elhelyezni.

Kiindult abból, hogy az előadó álláspontját a következő megállapításokból vezette le:

a gazdaság elleni bűncselekményeket a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményektől az az alapvető körülmény határolja el, hogy a cselekmény *elsődlegesen* a társadalmi tulajdoni viszonyokat vagy a gazdaság szocialista rendszerének viszonyait sértette-e;

minden olyan magatartás — s így a társadalmi tulajdont sértő magatartások is —, amely a társadalomra veszélyes és a gazdálkodás körében, illetőleg azzal összefüggésben valósult meg: a gazdasági bűncselekmény fogalma alá esik;

s így a társadalmi vagydon kezelésével, gondozásával vagy felügyeletével megbízott személynek a rábízott vagyont szándékosan vagy gondatlanul károsító cselekménye — a gazdaság elleni bűncselekmény fogalmába illik.

A kérdést a kodifikáció, a gyakorlat oldaláról megragadva, elsősorban azt kell vizsgálni, hogy vajon a cselekmény helyes minősítése szempontjából, minden a gazdálkodási tevékenység körébe, illetőleg azzal összefüggően elkövetett magatartás gazdasági bűncselekménynek minősül-e?

A Büntető törvénykönyv tervezetének indokolása szerint a népgazdaság elleni büntettek a gazdaság szocialista rendszerének, az azzal kapcsolatos szabályoknak olyan bűnös megsértései, amelyek gátolják vagy veszélyeztetik a szocialista gazdaság törvényszerű működését.

A tervezet *szabályozásából* kétségtelen, hogy a gazdálkodás szocialista rendszerét, a javak termelése és elosztása, tehát az ipari és kereskedelmi tevékenység, valamint a közellátás körében; a fogyasztók érdekei, az ár- és életszínvonal védelme körében; a népgazdaság szerveinek megfelelő működése, végül: a pénz- és devizagazdálkodás körében kívánja védeni. A tervezet szabályozása tehát közel sem a gazdálkodással kapcsolatos vagy azzal összefüggő *valamennyi* tevékenység, hanem csak a megjelölt szűkebb körben kifejtett bűnös tevékenységet pönalizálja.

Melyik álláspont a helyes? Az előadásban javasolt *tágabb* vagy a tervezet által képviselt *szűkebb* területet ártfogó szabályozás?

A tervezet álláspontját a következő megfontolások támasztják alá:

a) a gazdálkodás rendjével kapcsolatos, azzal összefügg számtalan olyan rendelkezés, amelynek áthágása nem sérti a társadalmi tulajdont, de a gazdálkodás rendjére kihatással van. A gazdasági bűncselekményekkel tehát nemcsak a társadalmi tulajdon elleni egyes magatartások, hanem más, pl. az életet és testi épséget sértő magatartások is konkurrálhatnak. Mégis: senki sem gondol arra, hogy ily természetű cselekményeket kivonjon a konkurráló jogilag védett tárgyak köréből, és a gazdaság elleni büntettek körében helyezzen el. Nincs tehát kellő *elvi* alapja annak, hogy a társadalmi tulajdont sértő cselekményeket *kivételként* kezeljük, és konkurrálás esetében *szabályszerűen* gazdasági büntetteknek tekintsük.

b) A kérdés eldöntésénél nagy jelentőséget kell tulajdonítani a jogilag védett tárgyak fontosságának. Az érintett két tényállásnál a társadalmi

tulajdonban okozott kár bekövetkezte: tényállási elem. Minthogy pedig az eredmény *nélküli* szabálysértés az előadás álláspontja szerint sem volna maga után büntetést, nyilvánvaló, hogy a szóban forgó cselekményeknek társadalmi veszélyességet olyan fokban, hogy azokat büntetési rangra indokolt emelni, nem a gazdasági szabályok *puszta* megsértése, hanem a társadalmi vagyonban okozott kár ad.

c) Ebből folyóan: a hűtlen kezelésnek és hanyag kezelésnek a társadalmi tulajdont sértő büntettek közötti elhelyezése a törvény és a bírói ítélet nevelő hatását is szolgálja. A tényállás szerint pl. az elkövető a szerszámok őrzését elmulasztotta és ezáltal lehetővé tette azok megdezsmálását. A bűnösséget megállapító ítélet feltétlenül meggyőzőbb, ha az ily cselekménytől való tartózkodást a társadalmi tulajdonban beállott károsodás miatt követeli meg a bíró, s nem valamely előírás betartásának elmulasztását sérelmezi.

d) A *törvényi* büntetési tételek helyességét kizárólag a jogilag védett tárgy helyes felismerése biztosíthatja, mert ez az *egyetlen* objektív kritérium, amely a törvényhozót a büntetési nemet és annak mértékét illetően eligazíthatja.

Végül foglalkozott még a hozzászóló a következő kérdéssel: Az előadás megállapítása szerint a hűtlen kezelés és a pazarló gazdálkodás tényállásai egymást fedik. Pazarló gazdálkodás tényállására tehát nincs szükség.

A tervezet szövegezése szerint: „Állami szerv, társadalmi szerv vagy szövetkezet vezető állású dolgozója, aki az ésszerű gazdálkodás szabályainak a megszegésével jelentős pénz-, anyag-, energia- vagy munkaerőpazarlással járó gazdasági tevékenységet folytat, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” (Tervezet 218. §.) „Akit idegen vagyon kezelésével bíztak meg, és a megbízásból folyó kötelességének megszegésével a vagyonban kárt okoz, hűtlen kezelést követ el.” (Tervezet 281. §.).

A kérdést az dönti el, hogy a pazarló gazdálkodás *feltétlenül* a társadalmi tulajdon károsításával jár-e.

Olyan beruházások eszközlése azonban, amelyek megfelelő értéket képviselnek, de az adott időpontban, az adott körülmények között jelentős pénz- vagy anyagpazarlással jártak: *nem* eredményezik a társadalmi tulajdon megkárosítását. Ilyenkor tehát pazarló gazdálkodásként kell a cselekményt minősíteni. De nem kizárt a halmazat megállapítása sem. Az a vállalatvezető pl., aki egy nagy kapacitású gép üzemeltetésének megtagadásával jelentős munkaerőpazarlással járó gazdasági tevékenységet fejt ki, s emellett a nagy értékű gépet is az időjárás viszontagságainak teszi ki; a társadalmi tulajdont és a népgazdaságot is sértő cselekményt valósított meg.

A kétféle tényállásra tehát szükség van.

És a két különböző tényállást — a jogilag védett tárgy különbözősége miatt — a Büntető törvénykönyv Különös Részének két fejezetében kell elhelyezni.

MÉREI GYULA:

A „NEMZETEK FŐLÖTTI ÁLLAM” KÉRDÉSE A LEGÚJABB NYUGAT-NÉMET ÉS OSZTRÁK TÖRTÉNETI IRODALOMBAN

Előadásom megkezdése előtt legyen szabad bejelentenem, hogy a meghívón feltüntetett tárgykörnek csupán egy részét ismertethetem ez alkalommal: a nyugat-német történetírás elképzeléseit a szupranacionalista államról.